
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 007:304:070

С. В. Белькова, С. М. Яцун

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЖАНРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУЧАСНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті проаналізовано причини та наслідки жанрових трансформацій у сучасних друкованих ЗМІ, враховуючи досвід і теоретичні розвідки в галузі журналістики та літературознавства. Визначено суб'єктивні й об'єктивні причини утворення жанрових модифікацій та вказано на наслідки їх появи.

Ключові слова: жанр, жанрові трансформації, модифікації жанрів, жанрова дифузія.

I. Вступ

Сучасні ЗМІ, зокрема й друковані, перебувають під впливом новітніх тенденцій медіарозвитку, які зумовлюють численні трансформаційні процеси в них. Серед варіантів оптимального подання інформації читачеві автори прагнуть обрати більш доречні, які відповідають викликам і запитам аудиторії, або ж перевірені часом форми. При цьому останні можуть зазнавати трансформацій, що надалі стають причиною виникнення модифікацій, які синтезують можливості різних жанрових форм вираження факту.

На сьогодні напрацьовано значний матеріал для типологічного, структурного, змістового аналізу жанрів журналістики та їхніх модифікацій, а також для створення цілісної моделі сучасної журналістської жанрології. Важливість цього завдання зумовлена реформуванням інформаційно-художньої свідомості під одночасним впливом глобалізації, що є характерною прикметою розвитку сучасного українського соціуму як соціуму перехідного періоду. За таких умов журналістський текст стає найважливішим засобом формування громадської думки. Це своє призначення він виконає ефективно, коли адекватно відповідатиме задуму автора, процесам, що відбуваються в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, загальним тенденціям розвитку ЗМІ. І хоча самі дослідники визнають, що поділ журналістських творів на жанри й жанрові групи має досить умовний характер, існування в журналіста чітких жанрологічних уявлень є необхідною умовою для його творчої самореалізації, зокрема для оволодіння ним різними методами та засобами осмислення й відображення дійсності [15].

Питання жанрології в журналістиці було й залишається актуальним. Свого часу над ним працювали й працюють наразі представники різних наукових шкіл журналістикознавства: Г. Вартанов, М. Василенко, О. Голік, В. Здоровега, М. Кім, Л. Кройчик, О. Маськова, Н. Мантуло, Г. Мельник, Д. Прилюк, А. Тепляшина, О. Тертичний, В. Ученова, Т. Хітрова, С. Шебеліст та ін. Цінними для журналістики є напрацювання в галузі літературознавства щодо жанрових трансформацій та модифікацій, зокрема праці Т. Бовсунівської, Н. Копистянської, Н. Тамарченка та ін.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета статті – проаналізувати причини та наслідки жанрових трансформацій у сучасних друкованих ЗМІ, спираючись на теоретичні розвідки в галузі журналістики й літературознавства.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, індуктивний та узагальнення. Методи аналізу, синтезу та індуктивний були використані під час роботи з науковими джерелами й дали змогу системно дослідити причини та наслідки жанрових модифікацій у сучасних друкованих ЗМІ. За допомогою методу узагальнення сформульовано висновки до статті та окреслено перспективи подальших досліджень у цій галузі.

III. Результати

Будь-який жанр є поєднанням усталених, константних ознак зі змінними, варіативними. Їх складна взаємодія й забезпечує функціонування та розвиток жанру. В. Здоровега жанром називає «усталений тип твору, що склався історично і відзначається особливим способом освоєння

матеріалу, характеризується чіткими ознаками структури» [9, с. 143]. Акцентується на усталеності, стабільності, проте не відображено його здатності до трансформацій, утворення модифікацій, що сьогодні є найактуальнішою тенденцією жанрового процесу.

Словник пропонує таке визначення терміна «трансформація»: «зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей чого-небудь» [25, с. 839]. А науковець В. Теремко наводить цілу низку синонімів до цього поняття, серед яких: розвиток, процес, перетворення, модернізація, реформи, радикальні зміни, перехідний процес, перехідний період [27, с. 64].

Трансформаційність – ознака дієвості жанру, його затребуваності. При трансформації відбувається зміна істотних властивостей певного об'єкта (щодо жанру – жанрова трансформація), при модифікації сутність останнього залишається незмінною, нові ознаки не заважають ідентифікувати його (щодо жанру – жанрова модифікація).

Жанрова модифікація в такому розумінні є варіантом жанру, який легко можна розпізнати за його інваріантними (константними, незмінними, жанроутворювальними) ознаками. Вона фактично є такою зміною, яка складається з певної кількості трансформацій. Це дає нам право вважати модифікацію наслідком трансформації.

Як слушно зазначив І. Михайлин, основні поняття жанрології виникли в надрах літератури та науки про неї і лише потім були транспольовані в журналістику й використані її практикою та теорією [19, с. 219], тому тенденції жанрового процесу в цих сферах словесної творчості людини є подібними. «Спільна словесна природа літературної та журналістської творчості зумовлює часті апелювання теоретиків журналістики до жанрологічного досвіду літературознавства, – стверджує І. Н. Мантуло. – У науці про журналістику вже стало традицією вивчати жанри, порівнюючи їх із жанровими формами літератури» [15, с. 32].

Жанрова визначеність є вихідною точкою, від якої можна вести відлік жанрових новотворів, на які так багата сучасна журналістська практика. Для її позначення в літературознавстві набув поширення концепт «інваріант». Доцільність його активізації в жанрологічних дослідженнях журналістикознавства вже було доведено [4].

Інваріантна жанрова структура задає параметри, за якими текст набуває жанрової визначеності. Отже, інваріант жанру як його першооснова є системою орієнтирів для подальшого розвитку жанру, він є тим ґрунтом, на якому жанр розвивається та змінюється. Жанровий інваріант є канонем в умовному сенсі й перебуває в тісному зв'язку з процесом модифікації жанру під впливом авторської свідомості та культурно-історичного процесу [7].

Інваріант журналістського жанру визначає домінування тих чи інших компонентів, константних або змінних, які становлять у кожному жанрі ієрархічну кодифікацію. Інтеграція, динаміка цих компонентів стають рушійним чинником виникнення жанрових модифікацій у результаті адаптації жанру до нових соціокомунікаційних умов. Поява тих чи інших журналістських жанрів та їхніх модифікацій завжди відповідає запитам суспільства, соціальним вимогам. Тому, на думку окремих науковців, вплив об'єктивних чинників на вибір жанру журналістом є вирішальним.

Жанри журналістської творчості не є застиглими: вони народжуються і, коли їх не потребує практика, занепадають. Їх змінюють інші, адекватніші до сучасних їм соціокомунікаційних реалій. Проте доки цей жанр є затребуваним і його активно використовують, він може варіювати, набуваючи нових рис, які можуть або не закріпитися в практиці, або закріпитися, створюючи відносно усталену модифікацію жанрової структури.

Окремі науковці ігнорують поняття жанр, свідомо надаючи перевагу іншим поняттям: текст, журналістський текст або медіа-текст, – що є прямим наслідком дифузійних процесів у журналістиці, пов'язаних із трансформацією ЗМІ та конвергенцією сучасних інформаційних потоків. Така тенденція є, на думку інших учених, небезпечною, адже, «...розмивання жанрових меж може призвести до втрати смаку до жанру, а аморфний твір ускладнює сприйняття аудиторією проблем, ситуацій, які в ньому відбиваються...» [14, с. 133].

Не лише самим журналістам необхідно усвідомлювати, який жанровий продукт виходить з-під їхнього пера. Варто не забувати також і про потреби масової аудиторії, очікуванням якої відповідає конкретний жанр чи його варіант. Так, на думку Г. Бакулєва, «жанр ... допомагає всім мас-медіа налагодити безперервне й ефективне виробництво та співвіднести свою продукцію з очікуваннями споживачів... Його можна вважати механізмом упорядкування відносин між двома основними учасниками масової комунікації» [3, с. 81]. Тобто жанр є своєрідним ключем до сприйняття дійсності, допомагаючи авторові спрямувати думки та емоції реципієнта в потрібне для нього русло.

Російська дослідниця В. Антонова під жанром розуміє стійку одиницю журналістської творчості, виражену в певній формі медіатексту, яка має конкретне функціональне призначення та особливі структурно-змістовні характеристики, що в процесі суспільного розвитку, з одного боку, можуть діалектично видозмінюватися, але, з іншого боку, лише вбирати в себе «своєрідність» поточного моменту в різних модифікаційних формах і суттєво не змінюватися [2, с. 185]. Тобто медіатекст – форма, в якій реалізується конкретний жанр.

Так само український учений Д. Прилюк вважав, що кожен жанр зберігає свої усталені риси й водночас під впливом різних чинників припускає ті чи інші відхилення від жанрової норми, а це, у свою чергу, призводить до розмивання жанрових кордонів. Проте саме внаслідок цих процесів відбувається постійна, безперервна взаємодія та взаємопроникнення жанрів як форм відображення дійсності [23, с. 155].

Але, на думку О. Голік, «зважаючи на публіцистичний тип творчості, багаторівневе поєднання об'єктивних і суб'єктивних параметрів, неможливо остаточно визначити кількість домінант жанру та її чи їхній характер – стійкий або змінний ... і відповідно до кількості та властивостей домінант з'являються різновиди та модифікації одного й того ж жанру» [8, с. 13].

Визначаючи загальні та найбільш актуальні тенденції процесу жанротворення в журналістиці, літературі та PR, Г. Мельник розділяє консервативний та модерністський підходи до жанрів. Прихильники консервативного підходу заперечують можливість значних жанрових трансформацій, визнаючи всі новації модифікаціями вже відомих форм. Модерністський підхід заперечує необхідність збереження жанру в первісному вигляді й визнає право кожного автора на експерименти з ним [18, с. 31].

Особливі структурно-змістовні характеристики жанру або його усталені риси, що утворюють жанровий інваріант, також називають жанроутворювальними. Їх виділяють, як зокрема стверджують Г. Мельник і А. Тепляшина, на основі таких чинників: предмет зображення; функція, яку вони виконують; характер і властивості; своєрідність відображуваних предметів і явищ; ступінь проникнення (глибина) у дійсність; застосовувані методи і прийоми відображення дійсності [17, с. 104].

М. Кім називає такі постійні ознаки будь-якого журналістського твору: предметно-функціональна природа жанру, постійний зв'язок кожного жанру з певним типом життєвого матеріалу, призначення жанру для вирішення певного оперативного завдання та відповідність кожного жанру певному методу роботи з інформацією. До найбільш рухомих ознак журналістських науковець включає: набір інтелектуальних операцій, які застосовують журналісти для реалізації творчого завдання; індивідуальний стиль автора, різні способи авторського самовиявлення в тому чи іншому жанрі та способи й методи взаємодії із читачами в межах одного твору [10, с. 104].

У процесі жанрової еволюції структури творів, що належать до одного жанру, можуть набувати особливих, специфічних рис, утворюючи жанрові різновиди (В. Здоровага, І. Михайлин), або жанрові підгрупи (М. Барманкулов) чи підвиди жанрів (В. Ворошилов). Так, за визначенням І. Михайлина, жанровий різновид – «це конкретна складова жанру, що виявляється на основі врахування 1) своєрідності проблемно-тематичного ядра твору, 2) специфіки його естетичного пафосу або 3) способу організації життєвого матеріалу» [20, с. 217].

Для позначення ще дрібнішого поділу, ніж жанровий різновид, за аналогією з літературознавством, журналістикознавці застосовують термін «жанрова модифікація», розглядаючи такий поділ як законодавчий етап подальшої реалізації функцій твору. «У публіцистиці відносно сталі жанрові модифікації – це також засоби оптимального досягнення мети, яка постає перед публіцистом у зв'язку з відображенням того чи іншого об'єкта», – вважає В. Ученова [28, с. 95–96].

У словниках зафіксоване таке значення слова «модифікувати» (від лат. *modificare* – розміряти): «видозмінювати, змінювати форму» [12, с. 361]. Відповідно, модифікація – це «зміна характеру та способу існування, видозміна» [31, с. 279].

У літературознавстві модифікаціями прийнято називати «внутрішні видозміни», тобто в межах загального явища, а також «видозміну, трансформацію... загальних феноменів, що не зачіпає їх сутності» [21, с. 3].

Тому важко не погодитися з думкою Н. Мантуло, що «труднощі у вивченні поняття “жанр”, “жанровий різновид” та “жанрова модифікація” і в літературознавстві, і в журналістикознавстві виникають через неузгодженість у термінології. У працях деяких теоретиків жанровий різновид або модифікація позначаються лексемою “вид” або “підвид”, або взагалі не розрізняються» [16, с. 263].

У сучасному літературознавстві, досвід якого тут доцільно було б застосувати й теоретикам журналістики, поняття «різновид» і «модифікація» є близькими за значенням, але не синонімічними. На думку відомого українського літературознавця Н. Копистянської, «різновид – виділення нового утворення з рисами, у чомусь відмінними від загального поняття жанру... Модифікація може бути наступним рівнем поділу, а може бути лише додатковою характеристикою, яка вводиться і на рівні жанру, і на рівні жанрового різновиду. Отже, може бути і модифікація жанру, і модифікація жанрового різновиду» [13, с. 18].

Підсумовуючи напрацювання стосовно жанрових модифікацій у літературі, Т. Бовсунівська зазначає, що кожна модифікація неповторна, оригінальна, самодостатня й тому важко типологізується; модифікація та трансформація завжди поруч, за допомогою трансформацій утворюються варіанти оновленої жанрової схеми; жанрова модифікація – це не лише сума жанрових

трансформацій, а й загальна логічна схема твору; типологію жанрових трансформацій укласти можна, тоді як типологія жанрових модифікацій не піддається укладанню внаслідок розмаїтості задіяваних видозмін за джерелами, формами, рівнями тощо; дослідження кожної окремої жанрової модифікації потребує своєї власної методики, іноді навіть термінології [6]. Вважаємо висновки вченої досить корисними для застосування в журналістикознавстві. Крім того, у них міститься відповідь на запитання про те, чому ж на сьогодні не створено найбільш нової жанрової класифікації, яка, крім самих жанрів, містила б абсолютно всі відомі на цей час жанрові модифікації. Цього просто неможливо зробити. Жанрова модифікація повинна пройти перевірку часом, усталитися, бути пізнаваною та використовуваною. А при такому підході, можливо, варто буде вже говорити не про жанрову модифікацію, а про новий жанр. Хоча така точка зору може бути занадто дискусійною.

В. Здоровега було визначено три головні, на його думку, причини утворення жанрових модифікацій в українській журналістиці. Першою причиною вчений вважав суб'єктивну, авторську, прояснюючи, що чим талановитішим і самобутнішим є автор, тим оригінальнішою є обрана ним жанрова форма. Друга причина, на думку В. Здоровеги, – об'єктивна, «пов'язана з тими епохальними суспільними змінами кінця ХХ ст., що ознаменувалося розвалом тоталітарної системи, утворенням на території колишньої імперії нових постсоціалістичних держав, інтенсивних культурних зв'язків із Заходом, впливом традицій європейської та американської журналістики...» [9, с. 148]. Третю причину жанрових модифікацій у журналістиці вчений вбачав у «бурхливому розвитку електронних, а останнім часом ще й комп'ютерних систем масового інформування» [9, с. 154].

Проте модифікації журналістських жанрів утворюються внаслідок дії не лише зовнішніх, а й внутрішніх чинників. М. Подолян вказує на потенційну наявність у самому жанрі здатності до видозмін, до утворення різновидів [22, с. 37]. При цьому модифікації найчастіше піддаються жанрові структури, хоча модифікуються й стильові особливості.

На думку С. Савчук, трансформації існуючих жанрових форм у газетній журналістиці пов'язані «зі зміною основних жанроутворювальних ознак, таких як наявність авторського начала, мета повідомлення, предметний зміст, стандартність засобів вираження, обсяг» [24, с. 266–267] і можуть призводити до появи нових жанрових утворень. Зокрема, як вказує дослідниця, в інформаційних жанрах знаходить свій прояв тенденція до посилення особистісного начала, коли автори, що пишуть у цих жанрах, намагаються в будь-який спосіб виразити своє ставлення до інформації, яку повідомляють.

Утворення модифікацій журналістських жанрів може бути пов'язане з відміною тих чи інших функцій, що традиційно приписувалися жанрові, але втратили свою актуальність і з плином часу й стали незатребуваними. Проте відміна тієї чи іншої функції та актуалізація інших не заперечують самого жанру.

Тенденція до розмивання жанрових кордонів текстів масової комунікації й утворення нових жанрових модифікацій була відзначена ще у 70-і рр. ХХ ст. В. Ученовою, яка зауважила, що дифузія жанрів сприяє їхньому взаємозбагаченню і є об'єктивним результатом відносин людини з навколишнім світом, які ускладнюються, оскільки відображає зміни, що відбуваються у свідомості творця [29, с. 67]. На думку дослідниці, одним з основних напрямів еволюції жанрової системи журналістики є структурний розвиток, перетворення вихідної форми інформаційного повідомлення [30, с. 17].

Але не всі сучасні науковці переконані в доцільності визнання жанрових новотворів, що з'являються на шпальтах сучасних видань. «Є справедливим говорити про те, що традиційні жанри під впливом нових економічних, політичних та соціальних умов набувають нових рис, але в основі своїй перед нами все ті ж жанри, що були відомі в радянській, а то і в дореволюційній пресі», – переконаний, зокрема, російський дослідник М. Бергер [5, с. 9]. Водночас він виступає не проти тих нових жанротворів, поява яких зумовлена закономірною зміною пріоритетів та параметрів масової комунікаційної діяльності, а проти форм «удаваних», «штучних», які частково є проявом журналістського непрофесіоналізму: «внаслідок підміни понять, коли метод журналістської діяльності оголошується жанром (журналістське розслідування, прогноз, експеримент); за рахунок виділення всередині існуючих жанрів таких різновидів, які з професійного погляду можуть вважатися браком у роботі журналіста (міні-рецензія, міні-огляд, міні-історія)» [5, с. 9].

Визначальний вплив на жанровий процес сучасної журналістики, стимулюючи утворення нових модифікацій жанрів, має ідейно-естетична парадигма постмодернізму. На думку російського дослідника Ю. Антонова, ускладнення жанрових структур сучасної журналістики та його специфічні риси можуть бути роз'яснені завдяки співвіднесенню їх з основними ознаками постмодернізму: деканонізацією, іронічністю, гібридизацією, карнавалізацією [2]. Дослідник намагається пояснити жанрові новації сучасної журналістики за допомогою постмодерністської концепції інтертекстуальності. Визнаючи, що зазвичай до проявів інтертекстуальності відносять стилізацію, пародію, продовження, пряме та непряме цитування тощо, дослідник стверджує, що можуть бу-

ти запозичені не лише ідеї та образи, а й жанрові форми, зокрема включення до традиційних жанрів окремих висловлювань у відповідному їм жанрі (наприклад, до нарису можуть бути включені думка експерта, лист читача, міні-інтерв'ю із цікавою людиною) [2].

«Процес утворення нових жанрових моделей (різновидів чи модифікацій) на основі взаємної залежності, взаємозумовленості різних критеріїв вибору жанру, його константних та змінних елементів, коли навколо одного домінуючого компонента будується структура з новими змінними», українська дослідниця О. Голік називає «взаємодією жанрів» [8, с. 6]. Вона також визначає характер співвіднесення понять взаємодії та дифузії. «Якщо дифузія, взаємопроникнення жанрів забезпечує подолання жанрових кордонів, рухомість елементів, – зазначає О. Голік, – то взаємодія гарантує стійкість, порядок, структурованість нового утворення. Цей процес можна зобразити в такій послідовності: взаємоперехід (дифузія) – взаємодія + взаємозбагачення – нові різновиди чи модифікації» [8, с. 6]. В інтерпретації дослідниці взаємодія та взаємозбагачення журналістських жанрів є нерозривними, оскільки «нові структури, запозичаючи ознаки з одного чи кількох жанрів, набувають нових властивостей, починають виконувати нетипові для них функції» [8, с. 6].

Відзначаючи залежність взаємодії жанрів від зовнішніх впливів, О. Голік розглядає взаємодійні процеси на кількох рівнях – мікрорівні (взаємозумовленість діяльності різних ЗМІ) та макрорівні (пошук нових жанрових моделей як результат взаємозв'язку медіа) [9, с. 15].

Окрім зовнішніх чинників, які впливають на жанротворення в журналістиці, О. Голік вказує і на внутрішні – «закладені у подвійній (змістово-формальній) природі самого жанру, в поділі його ядра на константні та змінні елементи» [8, с. 5]. «Саме рухомість складників жанру за допомогою механізмів відокремлення, переходу, перегрупування лежить в основі взаємоперехідних, взаємодійних та взаємозбагачувальних процесів», – стверджує дослідниця. Серед внутрішніх чинників жанрових трансформацій у журналістських текстах вона виділяє ті, що пов'язані з особистістю журналіста, зараховуючи до них «набір інтелектуальних операцій, індивідуальний стиль автора, різноманітні способи авторського самовиявлення у тому чи іншому жанрі» [8, с. 7], і стверджує: «більшість різновидів та модифікацій жанру з'являється через цілеспрямований, опосередкований вплив журналіста» [8, с. 7]. Ще одним джерелом виникнення нових жанрових моделей дослідниця вважає взаємодію методів журналістського осягнення дійсності.

«Авторське опрацювання, коригування матеріалу зумовлює новачі жанру, появу нових модифікацій, – стверджує О. Голік. – Варто підкреслити, що в цьому випадку не сама взаємодія методів стає головним джерелом дифузійних та взаємодійних процесів, а виключно в поєднанні з авторським опрацюванням, індивідуальним підходом до написання матеріалу» [8, с. 17]. За переконанням дослідниці, «об'єктивні параметри журналістської діяльності нероздільні із суб'єктивними аспектами творчості. Віднайти домінуючу в цих процесах надзвичайно складно через неможливість штучного розкладання на компоненти та їх розгляду поза контекстом особистості газетяра» [8, с. 18].

На визначальний вплив автора-журналіста на взаємодійні процеси в жанровій системі сучасної журналістики також вказують В. Горохов, М. Кім, Г. Мельник, А. Тепляшина. Наприклад, А. Тепляшина розглядає жанрові трансформації як такі, що зумовлені посиленням влади автора над жанром, зміщенням домінуючої в дихотомії «жанр – автор» у бік автора [26, с. 20]. На думку М. Кіма, на жанровий пошук (а отже, і на утворення нових жанрових модифікацій) впливає журналіст, творчі завдання, які він перед собою ставить, а також його особисті уподобання [10, с. 81].

На думку російської дослідниці В. Антонової, взаємопроникнення жанрових ознак, притаманне сучасній журналістській практиці внаслідок намагання реалізувати максимальну кількість завдань у межах одного тексту, може також мати назву дифузії. Під дифузією жанрів учена розуміє «використання для доповнення до основного текстотворювального (базового) жанру зображальних прийомів з інших жанрів, які відіграють у цьому тексті допоміжну роль» [2, с. 144], допомагаючи журналістові максимально виразно втілити свій задум, передати всі смислові відтінки.

Саме авторові належить вирішальна роль у процесі модифікування жанрового інваріанту, адже «авторська інтерпретація – це підсумкове, суб'єктивне оформлення жанрової структури» [2, с. 161]. Журналіст на свій розсуд модифікує форму жанру, яка лише після його персонального пропрацювання утворює завершену структуру медіатексту. На думку В. Антонової, журналіст, що знає принципи жанротворення, не обмежиться поверховими інформаційними репліками, а прагнути оформити свій задум у несподівані жанрові форми, прямує до вершин журналістської майстерності [2, с. 164]. Причиною виникнення нових текстових модифікацій часто є «креативний соліпсизм» («штрихи авторського самовираження»), що часто не обмежує себе дотриманням структурно-композиційних канонів та вербально-стилістичних традицій» [2, с. 189].

До «основних трансформаційних атракторів журналістського жанротворення» [2 с. 190], що вважає опосередкованими похідними від процесів регіоналізації та горизонталізації ЗМІ, дослід-

ниця В. Антонова зараховує конотацію та синкретизм. Під конотативністю жанротворення («конотація» – від лат. «додаткове значення») вона розуміє прояв додаткових рис, відтінків, змістово-морфологічних характеристик у медіатекстах. Синкретичність жанротворення («синкретизм» – від грец. «поєднання», «об'єднання») дослідниця трактує як «результат злиття сегментів окремих жанрових конструкцій в єдину систематизовану конструкцію, що характеризується злітністю (нерозчленованістю) форми» [2, с. 190].

За спостереженнями дослідниці, конотативність притаманна великій кількості публікацій у сучасних ЗМІ. Наприклад, жанр листа, що донедавна публікували в класичній епістолярній формі, сьогодні може бути виражений у формах статей, заміток, репортажів, фейлетонів, нарисів та інших жанрів. За функціональним призначенням ці публікації можна вважати листами, але структурно-змістовні характеристики цих текстів відповідають характеристикам інших жанрів. Іншими словами, конотацією В. Антонова називає «жанрові структурні утворення, що містять фрагменти інших жанрів» [2, с. 177–178]. Вона оцінює конотативність як позитивне для регіональної журналістики явище, оскільки жанри таким чином набувають нового звучання і сенсу [2, с. 178].

На думку В. Антонової, синкретизм жанрів виявляється, зокрема, у варіюванні жанрових фрагментів і призводить як до позитивних, так і негативних наслідків: може свідчити про творчий підхід журналістів і збагачувати жанрову палітру видань новими, ускладненими утвореннями [2, с. 179]. Проте за умов невмілого, непрофесійного підходу вестиме до появи аморфних, невиразних текстів, які не матимуть впливу на читача. Синкретичність має місце в кореспонденції, коли в ній наявні елементи інтерв'ю, звіту, репортажу; у репортажі – за наявності фрагментів замальовки, звіту, кореспонденції; нарешті, у сучасному нарисі звичними є елементи репортажу, замальовки.

Саме конотативні та синкретичні процеси приводять до структурно-змістової трансформації жанрових форм і є передумовою для появи жанрових новотворів [2, с. 184]. За словами В. Антонової, «під впливом конотативних та синкретичних процесів, що сприяють новаційним позитивним трансформаціям, у жанрах “відкладаються” найсуттєвіші, найхарактерніші риси, що, закріплюючись, слугують “фундаментом” для виникнення нових, більш досконалих модифікацій» [2, с. 184].

На думку А. Тепляшиної, трансформації виникають тоді, коли один чи кілька елементів жанрової моделі виявляються менш стійкими в результаті взаємодії та об'єднання з іншими, внаслідок заперечення жанроутворювальних домінант заявленої моделі, порушення відповідності елементів жанрового інваріанту, цілеспрямованого обігрування тих чи інших домінантних рис вихідного жанру. Такі типи трансформацій дослідниця називає синтетичними, згорнутими, імітаційними, змішаними, пародійними [26, с. 24].

О. Голік, В. Чередниченко та інші дослідники визнають, що взаємкореляційні процеси, крім позитивних результатів, можуть спричиняти негативні наслідки. На небезпеку штучних утворень, що виникають внаслідок жанрової взаємкореляції й не витримують випробування часом, вказує В. Чередниченко, називаючи дві такі жанрові моделі, що можуть виникнути в результаті міжжанрової інтеграції та спричинити жанровий глухий кут: «жанр-кентавр», у якому поєднуються властивості жанрів-антагоністів, та «антижанр» – нестійка текстова структура з нестабільними властивостями [32, с. 71].

Ми підтримуємо думку О. Голік про те, що сьогодні актуальним є вивчення взаємопроникнення жанрів поміж жанровими групами, усередині самих груп та такими сферами діяльності, крім художньої літератури, як: соціологія, психологія, реклама, зв'язки з громадськістю тощо [8, с. 10]. Це відповідає думці В. Ученової про те, що запозичення журналістською професією жанрових варіантів, вироблених у прикордонних сферах соціальної діяльності, приводить до їх подальшої трансформації [29, с. 76]. Наприклад, інтенсивний розвиток газетної реклами позначився й на традиційних журналістських жанрах. Рекламна інформація знаходить для себе прийнятні, зручні форми, пристосовуючи для своїх цілей традиційні газетні жанри, змінюючи їх цільове спрямування. Зокрема, реклама долучила до своєї жанрової палітри й газетний нарис. У зв'язку із цим не варто забувати, що саме змістове наповнення є наймобільнішою жанроутворювальною категорією, яка оперативно реагує на зловбоденні питання і є одним із вирішальних чинників жанрових трансформацій. Поява таких нових, не властивих журналістиці цілей у автора, як захист та просування інтересів замовників-рекламодавців, створення їх привабливого іміджу у сприйнятті громадськості, викликає далеко не завжди прийнятні з погляду професійної журналістської етики «жанрові інновації».

Нарешті, підсумовуючи, варто враховувати й думку С. Шебеліста, який наголошує: «У сучасній журналістиці назріла потреба в реформуванні, переході від монологічних до діалогічних жанрів» [33]. Такий підхід є, на наш погляд, актуальним і потребує подальшого вивчення.

IV. Висновки

Жанри потенційно здатні до трансформацій. Трансформаційність – ознака дієвості жанру, його затребуваності в конкретний проміжок часу. При цьому модифікації, які виникають унаслідок

трансформаційних процесів, можуть бути суб'єктивними та об'єктивними. Серед суб'єктивних варто виділяти позитивні (зокрема такі, що зумовлені зміною пріоритетів або параметрів, посиленням авторської інтенції тощо) і негативні (які виникають унаслідок журналістського непрофесіоналізму). До об'єктивних чинників ми зараховуємо, насамперед, зміну наукових парадигм (перехід від неklasичної до постнеklasичної парадигми), вплив філософії постмодернізму та суміжних масовокомунікаційних практик (реклами та PR), бурхливий розвиток електронних ЗМІ тощо.

Дослідження жанрових процесів – достатньо перспективна галузь у сучасній науці. Вивчення жанрових модифікацій (по суті, нових форм медіатекстів), закономірностей їх створення, частоти використання дасть змогу розширити уявлення про традиційну систему жанрів. Моніторинг і дослідження жанрових новотворів на певних етапах можуть стати підставою для порівняльного аналізу, результати якого ляжуть в основу оновленої та сучасної журналістської жанрології.

Список використаної літератури

1. Антонов Ю. Принципы формирования новой системы жанров журналистики. URL: http://www.lomonosov-su.ru/archive/Lomonosov_2009/diskurs/antonov.pdf (дата обращения: 01.10.2018).
2. Антонова В. И. Трансформации типологической и жанровой систем в современной журналистике (по материалам печатных изданий Поволжского региона) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.10. Саранск : Мордов. гос. им. Н. П. Огарева, 2006. 242 с.
3. Бакулев Г. П. Конвергенция медиа и журналистики. Москва : Ин-т повышения квалификации работников телевидения и радиовещания, 2006. 109 с.
4. Белькова С. В. Жанр сучасного нарису: інваріант і модифікації (на матеріалі українських газетних видань початку ХХ ст.) : дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.04. Запоріжжя : Класичний приват. ун-т, 2012. 227 с.
5. Бергер Н. В. О некоторых тенденциях в развитии жанровой теории. *Коммуникация в современном мире* : науч.-практ. конф. исследователей журналистики, рекламы и публ. рилейшнз (25–26 мая 2004 г.) : тезисы докл. Воронеж, 2004. С. 9–10.
6. Бовуснівська Т. В. Теоретичний зріз проблеми жанрових модифікацій. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 40 (1). С. 74–81.
7. Бурлакова І. В. Жанр як сфера взаємодії загальної поетики та історії літератури (на матеріалі малої прози). *Вісник Харківського національного університету. Серія Філологія*. 2010. С. 106–114.
8. Голік О. В. Взаємкореляція та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунік. : 27.00.04. Київ : Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка, 2009. 20 с.
9. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 3-тє вид. Львів : ПАІС, 2008. 276 с.
10. Ким М. Н. Журналистика: методология профессионального творчества. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2004. 496 с.
11. Ким М. Н. Способы авторского самовыявления в жанрах журналистики. *Средства массовой информации в современном мире. Петербургские чтения* : тез. межвуз. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 21–22 апр. 2004 г.). Санкт-Петербург : Роза мира, 2004. С. 80–81.
12. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник Москва : Наука, 1975. 720 с.
13. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
14. Кройчик Л. Е. Система журналистских жанров. *Основы творческой деятельности журналиста* : учеб. для студ. вузов по специальности Журналистика. Санкт-Петербург : Знание : СПбИВЭСЭП, 2000. С. 125–167.
15. Мантуло Н. Б. Жанрологічні співвідношення в літературознавчому та журналістикознавчому дискурсах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Вип. 17. С. 32–35.
16. Мантуло Н. Б. Жанрологія як структурний дискурс: до питання дефініцій. *Дні науки* : зб. тез доп. (Запоріжжя, 11–12 жовт. 2007 р.) : у 3 т. Запоріжжя : ГУ ЗІДМУ, 2007. Т. 2. С. 263–264.
17. Мельник Г. С., Тепляшина А. Н. Основы творческой деятельности журналиста. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 272 с.
18. Мельник Г. С. Процесс жанрообразования в журналистике, литературе и PR: аналогии и различия. *Жанры в журналистском творчестве* : материалы науч.-практ. семинара «Современная периодическая печать в контексте коммуникативных процессов» (Санкт-Петербург, 19 марта 2003 г.). Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. С. 28–45.
19. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. 3-тє вид., доп. і поліп. Харків : Прапор, 2004. 320 с.
20. Михайлин І. Л. Основы журналистики : підруч. для студ. вузів. 3-тє вид., доп. і поліп. Київ : ЦУЛ, 2002. 284 с.

21. Модификации художественных форм в историко-литературном процессе : сб. науч. тр. Свердловск : УрГУ, 1988. 143 с.
22. Подолян М. П. Публіцистика як система жанрів. Київ : Ін-т журналістики, 1998. 42 с.
23. Прилюк Д. М. Теорія і практика журналістської творчості. Проблеми майстерності. Київ : Вища шк., 1983. 280 с.
24. Савчук С. О. Об эволюции в системе жанров современной русской газеты *Русский язык: исторические судьбы и современность*. URL: <http://fixed.ru/prikling/conf/stilsist3/obevowlkkfay.html> (дата обращения: 01.11.2018).
25. Словник іншомовних слів / за заг. ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
26. Тепляшина А. Н. К вопросу типологии жанров массовой прессы. *Жанры в журналистском творчестве* : материалы науч.-практ. семинара «Современная периодическая печать в контексте коммуникативных процессов» (Санкт-Петербург, 19 марта 2003 г.). Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. С. 16–28.
27. Теремко В. Видавництво ХХІ. Виклики і стратегії. Київ : Академвидав, 2012. 328 с.
28. Ученова В. В. Гносеологические проблемы публицистики Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1971. 200 с.
29. Ученова В. В. Метод и жанр: диалектика взаимодействия. Методы журналистского творчества. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1982. С. 75–89.
30. Ученова В. В. Современные тенденции развития журналистских жанров. *Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика*. 1976. № 4. С. 17–26.
31. Философский словарь. 22-е изд., новое, перераб. ; под ред. Г. Шишкоффа ; пер. с нем. ; общ. ред. В.А. Малинина. Москва : Республика, 2003. 575 с.
32. Чередниченко В. И. Роды и жанры публицистики на современном этапе. *Средства массовой информации в современном мире. Петербургские чтения* : материалы межвуз. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 23–24 апр. 2003 г.). Санкт-Петербург : Роза мира, 2003. С. 71.
33. Шебеліст С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9. Ч. 1. С. 274–280.

References

1. Antonov, Yu. (2009). Principles of Formation of Journalistic Genres New System. URL: http://www.lomonosov-su.ru/archive/Lomonosov_2009/diskurs/antonov.pdf. (in Russian)
2. Antonova, V. I. (2006). Transformations of Typological and Genre Systems in Modern Journalism (Following Volga Region Printed Media) : DLitt Thesis : 10.01.10. Saransk. (in Russian)
3. Bakulev, G. P. (2006). Media and Journalism Convergence. Moscow. (in Russian)
4. Belkova, S. V. (2012). Modern Sketch Genre: Invariant and Modifications (Following Ukraine Newspapers of the Early XX century) : Candidate of Social Communication Thesis : 27.00.04. Zaporizhzhia. (in Ukrainian)
5. Berger, N. V. (2004). About Some Tendencies in the Genre Theory Development. *Communication in Modern World* : Research to Practice Conference of Journalism, Advertisement and Public Relations Studiers, May 25–26 : Abstracts. Voronezh, 9–10. (in Russian)
6. Bovsunivska, T. V. (2013). Theory Section of Genre Modifications Problem. *Literary Studies*. 40 (1). 74–81. (in Ukrainian)
7. Burlakova, I. V. (2010). Genre as a Sphere of General Poetics and Literary History Interaction (Following Flash Fiction). *Kharkiv National University Herald. Philology Issue*. 106–114. (in Ukrainian)
8. Holik, O. V. Mutual Correlation and Enrichment of Genres: New Trends of Journalistic Creativity Development : Abstract of Thesis of Candidate of Social Communication : 27.00.04. Kyiv. (in Ukrainian)
9. Zdroveha V. Y. (2008). Theories and Principles of Journalistic Creativity : Textbook. Third Edition. Lviv. (in Ukrainian)
10. Kim, M. N. (2004). Journalism: Methodology of Professional Creativity. Saint Petersburg. (in Russian)
11. Kim, M. N. (2004). Ways of Author's Self-Development in the Journalistic Genres. *Mass Media in Modern World. Petersburg Conference* : Theses of Interacademic Research to Practice Conference, Saint Petersburg, Apr. 21–22 апр. Saint Petersburg. 80–81. (in Russian)
12. Kondakov, N. I. (1975). Logic Guide-Dictionary. Moscow. (in Russian)
13. Kopystianska, N. Kh. (2005). Genre, Genre System in the Field of Literary Studies : Monograph. Lviv. (in Ukrainian)
14. Кройчик, Л. Е. (2000). Journalistic Genres System / Basic Concepts of Journalist Creative Activities : Textbook for Undergraduates in the Journalism Speciality. Saint Petersburg. (in Russian)

15. Mantulo, N. B. (2007). Genreology Correlations in Discourses of Literary Studies and Journalism Studies. *Uzhhorod University Science Herald. Philology Issue*. 17. 32–35. (in Ukrainian)
16. Мантуло, Н. Б. (2007). Genreology as a Structured Discourse: Revising the Definitions. *Science Days : Book of Abstracts*, Oct. 11–12. 263–264. (in Ukrainian)
17. Melnik, G. S., Tepliashina, A. N. (2009). Basic Concepts of Journalist Creative Activities. Saint Petersburg. (in Russian)
18. Melnik, G. S. (2004). Genre Genesis Process in Journalistic, Literature and PR: Analogies and Differences. *Genres in Journalists Creativity : Proceedings of «Modern Periodical Press in the Context of Communicative Processes» Research to Practice Seminar*, Saint Petersburg. March 19. 28–45.
19. Mykhailyn, I. L. (2004). Ukrainian Journalism History. Formative Years: from the Journalism in Ukraine to Ukrainian Journalism. Third edition, Revised and Corrected. Kharkiv. (in Ukrainian)
20. Mykhailyn, I. L. Journalism Basic Principles : Textbook for Undergraduates. Third edition, Revised and Corrected. Kyiv. (in Ukrainian)
21. Modifications of Art Forms in the History-Literary Process : Collection of Research Papers. (1988). Sverdlovsk. (in Russian)
22. Podolian, M. P. (1988). Publicism as a Genre System. Kyiv. (in Ukrainian)
23. Pryliuk, D. M. Theory and Skills of Journalistic Creativity. Problems of Trade. Kyiv. (in Ukrainian)
24. Savchuk S. O. (2001). On Evolution in Genre System of Modern Russian Newspaper. *Russian Language: Historic Fates and Modernity*. URL: <http://fixed.ru/priking/conf/stilsist3/obevowlkkfay.html>. (in Russian)
25. Foreign Vocabulary (1985). Under General Editorship of O. S. Melnychuk. Kyiv. (in Ukrainian)
26. Tepliashina, A. N. (2003). The Question on Popular Press Genre Typology. *Genres in Journalistic Creativity : Proceedings of «Modern Periodical Press in the Context of Communicative Processes» Research to Practice Seminar*, Saint Petersburg. March 19, 2003. 16–28. (in Russian)
27. Teremko, V. Publishers XXI. Challenges and Strategies. Kyiv. (in Ukrainian)
28. Uchenova, V. V. (1971). Publicism Gnoseological Problems. Moscow. (in Russian)
29. Uchenova, V. V. (1982). Method and Genre: Dialectic of Correlation. *Methods of Journalistic Creativity*. Moscow. (in Russian)
30. Uchenova V. V. (1976). Modern Tendencies of Journalistic Genres Developmant. *Moscow University Herald. Issue 10. Journalism*. 4. 17–26. (in Russian)
31. Philosophy Dictionary. (2003). 22nd Edition, New, Revised ; Edited by G. Shishkoff ; Translated from German ; General Edition of V. M. Malinin. Москва. (in Russian)
32. Cherednichenko, V. I. (2003). Publicism Types and Genres on Modern Stage. *Mass Media in Modern World. Petersburg Conference : Theses of Interacademic Research to Practice Conference*, Saint Petersburg, 23–24 апр. 71. (in Russian)
33. Shebelist, S. (2010). Transformation Processes in Journalistic Genres System. *Lviv University Herald. Television and Radio Journalism Issue*. 9. 1. 274–280. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 29.10.2018.

Белькова С. В., Яцун С. М. Причины и последствия жанровых трансформаций в современных печатных СМИ (теоретический аспект)

В статье проанализировано причины и последствия жанровых трансформаций в современных печатных СМИ, учитывая опыт и теоретические исследования в области журналистики и литературоведения. Определено субъективные (позитивные и негативные) и объективные причины образования жанровых модификаций, а также указано последствия их появления.

Ключевые слова: жанр, жанровые трансформации, модификации жанров, жанровая диффузия.

Belkova S., Yatsun S. Causes and Consequences of Genre Transformations in Modern Print Media (Theoretical Aspect)

Research methodology. *The methodological basis of the study is general scientific methods: analysis, synthesis, generalization and induction. Methods of analysis, synthesis and induction were used in analysis of scientific sources and it allowed to undertake a system study of causes and consequences of genre modifications in modern print media. The generalization method allowed to formulate the article conclusions and define perspectives of further researches in this sphere.*

Results. *Genres have a potential to transform. This feature is a sign of genre's efficiency, its topicality in the specific time period. With that, modifications arising as a result of transformation processes, can be subjective and objective. Among subjective modifications is worthwhile to classify positive (in particular those caused by shift in priorities or parameters, by increase of author intent, etc.) and negative ones (those arising as a result of journalistic unprofessionalism). As objective factors, we consider, first of all, shift of scientific paradigms (switch from non-classical to post-non-*

classical paradigm), influence of postmodernism philosophy and related mass communication practices (advertisement and PR), rapid development of electronic media, etc.

The study of genre processes is very promising branch in a modern scholarship. The research of genre modifications (essentially, of new forms of media texts), patterns of their development, use frequency will allow to deepen the concept of traditional genre system. Monitoring and research of genre novations on certain stages can be a ground for a comparative analysis, results of which will provide a basis for a modernized and contemporary journalistic genology.

Novelty. *The article analyses causes and consequences of genre transformations in a modern print media, considering best practices and theoretical researches in the field of journalism and literary studies. The article defines subjective and objective causes of genre modifications development and shows the consequences of their rise.*

Practical importance. *The research results can be used in the course of teaching students the disciplines of the 061 – Journalism specialty, as well as in a qualifying papers writing.*

Key words: *genre, genre transformations, modifications of genres, genre diffusion.*